

נדרים דף ט הלכות תפלה

וברכת כהנים

יש בכללן שתי מצות עשה

אחת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה. שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום. וביאור שתי מצות אלו בפרקים אלו.

בסוף משנה

אהבה. הלכות תפלה פרק ראשון

בסוף משנה

לעמנו תפלה קצרה פעם אחת ביום. א"י יש כח ניד חכמים לעקור דבר מן המורה כדאיחא בפרק האשה רבה (יבמות דף פ"ט). ומ"ש צבוקה לתפלה דרצנן מפסיקין היינו לפי שכבר התפלל תפלה אחת ביום ההוא או נשאר לו שהות להתפלל אותה או יאמר תפלה קצרה ביותר שהוא חייב מן המורה. ומ"ש ועוד שמי שנאנס וכו' אפשר לומר דלא אמרו ספק התפלל ספק לא התפלל אינו חוזר ומתפלל היינו דוקא כשלא נסמפק לו בכל תפלות היום והוא אצל אס נסמפק לו כן חוזר ומתפלל ואפילו אס נאמר דנסמפק בכל תפלות היום נמי פטור ו"ל דמתפלל תפלה קצרה וכן רב יהודה לא הוה מנלי תפלה גמורה ג"פ ביום אצל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה ע"פ הדרכ שכתבתי ולא הוזכרו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיות היצר פשוט שלא יסעק מלוא דאורייתא ממקומה. כ"ל ליישב דעת רבינו:

א מצות יעשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את יי אלהיכם. מפי השמועה למדו שעבודתה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים **א** זו היא עבודה שכלב זו תפלה. ואין מנין התפלות מן התורה. ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה: **ב** ולפיכך יגשים ועבדים חייבין בתפלה לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואחר כך נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כחו: **ג** אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכולתו ובכל עת שירצה. וכן מנין התפלות כל אחד כפי יכולתו. יש מתפלל פעם אחת ביום. ויש מתפלל פעמים הרבה. והכל יהיו מתפללין נכח המקדש בכל מקום שיהיה. וכן היה הדבר תמיד ממשנה רבינו ועד עזרא: **ד** יכיון שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתעברו בפרס ויוון ושאר האומות ונולדו להם בנים בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלו שפתם והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבת מלשונות הרבה וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל צורכו בלשון אחת אלא בשיבוש שנאמר ובניהם חצי מדבר אשדודית וגו' ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם ומפני זה כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו

לשואל

א סמ"ג עשין י"ט טור א"ח סי' פ"ט: **ב** טור א"ח סי' ק"ו: **ג** סמ"ג עשין י"ט: דכתיב ה' אלהים אמת החילות וכתיב צבחה נא ואתרה וכו' דממנע"ה למנדן כן אלמא מדאורייתא הכי הוא הכי יסוד למ"ש שאין מטבע תפלה זו מן התורה, וכנגד מ"ש שאין מנין התפלות מן התורה אמר יש מתפלל וכו': **ג** והכל יהיו מתפללים נכח המקדש וכו'. ו"ל שלמד כן מדאמרינן במשנתו של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר ה' אלהיך מירא ואותו מעבוד עבדו בחוכמו עבדו נמקדשו כלומר להתפלל נכחו וכו' רבינו צבוקה אמר לו ומי' במ"ש בכל מקום שיהיה אפשר לפרש בו שני פירושים או שחוזר למתפללים בין שהיו בארץ בין שהיו בחוזה לארץ יתפללו נכח המקדש או שחוזר למקדש בכל מקום שיהיה המקדש בין כשהיה צמדבר בין כשהיה בגלגל או בשילה ובנוז ובגזעון בין כשנזנה בית עולמים לעולם

לחם משנה

ולחם ומים זריך בכל יום אס כן התפלה ג"כ היא בכל יום למה שאתה שואל זריך בה: **ב** ולפיכך נשים ועבדים וכו'. משנה ריש פרק מי שמתו (דף כ'): שיהא אדם וכו'. פרק אין עומדין (דף ל"ב) דרש ר' שמלוי לעולם יסדר וכו'. מנא לן ממשא: **ואח"כ** נותן שבח. ויש לשאול מנין לו לרבינו שזה מן התורה. ובעל קריית ספר כתב לא לתפרש לי היכא וגם צעני יפלא:

מגדל עז

שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפלה ופי' ר"מ ו"ל צבוקה שחבר בלשון ערב כלומר שזמני התפלה אינן מן התורה אלא חובת התפלה עצמה היא מן התורה כמו שפירשו למעלה וחכמים סדרו לה זמנים וזו ענין אמרם תפלות כנגד תמידין הקטות כלומר סדרו זמניהם ממני הקרבן: **ב** ד' ולפיכך נשים ועבדים ב' עד שלא הזמן גרמא. פרק היה קורא ופרק מי שמתו (דף כ"א): אלא חיוב מצוה זו וכו' עד צפי הכל וילמדו אותן. פרק אין עומדין (דף ל"ב):

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם מנ"ל דהאי ועבדתם היינו תפלה מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם אלמא קמם עבודה כלל היא דהיינו תפלה: וכתב הרב צבוקה אמר לו המלואה ה' שזנו לעבדו וכו'. ולשון ספרי ולעבדו זו תפלה וא"ת למה לא כתב רבינו פה שזנטינו מלואה זו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם שזנטינו זו זיוי התפלה ו"ל משום דלעבדו לאו מלואה היא אלא סיפור דברים אס שמוע השמענו לאהבה את ה' ולעבדו ונתחיי מטר ארזכס וא"ת דאחיא מלואה זו מדכתיב ואתו מעבוד שהרי מנה במלואה ששית וכו' מדכב וי"ל דהאי"ל אלא דהיא מנייהו נקט וכמ"ש ו"ל צבוקה"מ דולעבדו ודאיתו מעבוד אהו לאזכורי בין לתפלה בין לתלמוד וכמבואר בספרי ובמשנתו של רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי והאי קרא דועבדתם לא מנינו שדרשוהו לתלמוד ולא לשום דבר אחר אית לן לאוקמי שהיא מלואה מיוחדת לתפלה. ומ"ש אי זו היא עבודה שכלב זו תפלה הכי אמרינן צריש תענית (דף צ"ג ע"א):

ודע שהרמב"ן ו"ל השיג על רבינו במ"ש שהתפלה היא מלואה מן התורה שכבר ביארו חכמים בגמרא תפלה מדרבנן כמו שאמרו צב"ג דברכות (דף כ"א ע"א) לענין בעל קרי שקורא ק"ש ומבדק על המזון ואינו מתפלל והעלו הטעם ק"ש וברכת המזון דאורייתא תפלה דרבנן ובגמרא סוכה (ל"ח.) אמרו נבי תפלה דמנא ואס התחילו אין מפסיקין והקשו מלואה דתנן נוטלו על שלתו אלמא תפלה מפסיק והשיבו בדרך תימה מאי קושיא הא דאורייתא הא מדרבנן וכבר ראינו לו ו"ל שכח שחייב אדם מן המורה וכן כתב בזה המחבר במלואה עשירית שזמני התפלה אינם מן התורה אצל חובת התפלה עצמה היא מן התורה. וגם זה אינו נכון צעני שבעל קרי מבדק על המזון לאחרי מנין שהוא מן התורה ואינו מתפלל עד שיעצוב אפילו עמד כמה ימים בקרי ועוד שמי שנאנס ולא התפלל בשחרית ובמנחה נסמפק אס התפלל לפי דבריו של הרב היה זריך לחזור ולהתפלל והס פסקו לעולם בכל ספק בתפלה שאינו חוזר ומתפלל מפני שהיא מדרבנן ואס אינה מלואה בכל יום מתי מהיה החובה הזאת המוטלת עלינו מן המורה שיתפלל יום אחד בשנה או בכל ימיו פעם אחת אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה ומה שדרשו בספרי ולעבדו זו תפלה אסמכתא היא. ודעת רבינו שזמנא עשה מן המורה להתפלל בכל יום ומ"ש ועבדתם את ה' ועבודה זו זריכה שמהיה בכל יום אס אינה בכל יום אולי נכח לומר שהיא פעם אחת בכל ימיו וזה מנחה שלא יסבלה הדעת וא"כ ע"כ החיוב הוא להתפלל בכל יום אצל אין מנין התפלות מן התורה אלא צפסם אחת ביום סגי: ואין משנה התפלה הזאת מן התורה. כלומר מטבע התפלה הזאת והוא מלשון ושנתה אלא באי זה נוסח שזדמן לאדם בו. ומעתה מה שאמרו בעל קרי שאינו מתפלל היינו שאינו מתפלל תפלה זו בנוסח זה שלש פעמים ביום אצל אומר הוא

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר וכו'. ו"ל למה לא התחיל בה"ל ק"ש מ"ע לקרות ק"ש כמו שהתחיל כאן בהלכות תפלה וי"ל כדמירך ספר חרדים דמלות יחוד חייב אדם לייחד בכל רגע ולכן לא השנה לאח מ"ע שבתורה לבד. ועוד קשה דמנין לו מכאן דהו בכל יום. ובעל קריית ספר כתב לתרך משום דכתיב ועבדתם את ה' ואין עבודה אלא תפלה ובסיפא דקרא אומר ובך את לתמן ואם מימך

פ"א א מצות עשה להתפלל בכל יום בו' עד מן המורה. נספרי בקרא דכתיב ועבדתם את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה ועוד כתיב ואותו מעבוד ועוד כתיב ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ובמשנתו של ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו מניין לעיקר תפלה בכל המלות מהכא את ה' אלהיך מירא איתו מעבוד עבדו בחוכמו עבדו במקדשו כלומר ללכת שם להתפלל בו. וכן פי' ר"מ ו"ל צבוקה שחבר בלשון ערב. ובירושמי דפרק תפלת השחר נמי איתא ולשון המוספתא כס

סימן מא.

בענין תפילה בעת צרה חיובה מן התורה

הרמב"ם והרמב"ן ז"ל בענין חיוב תפילה, ואפס דברינו בזה זכיתי ונדפס בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ח (גליין ר"כ), השי"ת יעזרני להוציאו לאורה בקרוב לתועלת שוחרי תורה ותושיה אמן.

ועזרני האל ב"ה והאידינא ראיתי בתרגום המיוחס ליונתן שמות (י"ח כ) על הפסוק והודעת להם את הדרך ילכו בה שכה תרגם: "ותודע להון ית צלותא דיצלון בבית כנשתהון", ואזיל יונתן לטעמיה דחיוב תפילה מן התורה, ואיצתמיד ביאור דילן ונתחסמו דברינו תלי"ת.

ומצאתי לגאון מהר"צ חיות ז"ל בספר כתביו ח"ב (אמרי בינה סימן ד' דף תקט"ז רע"ב) שעמד על דברי המיוחס ליונתן הללו דהלא תפילה מדרבנן וכו' ע"ש, אבל לא זכר לדברי המיוחס ליונתן בספר דברים שהבאתי, ולדברינו אתי שפיר דהמיוחס ליונתן לטעמיה אזיל דסבירא ליה תפילה מן התורה, וכאן קאי על עיקר החיוב להתפלל אף דנוסח התפילה מדרבנן דזק היטב.

ויש לנו להוסיף בה דברים בס"ד, שהרי הגאון המובהק בעל אמרי בינה ז"ל בהגהותיו לספר טורי אבן (ראש השנה) העלה דמאן דסבירא ליה מצוות צריכות כוונה סובר תפילה דרבנן, ואיפכא איפכא, עיין שם, והביא דבריו הגאון רבי שלמה שטנצל ז"ל בספרו היקר קהלת שלמה (ר"ס ע"ד) עיין שם.

דברים (ד' ז): "וכי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו, כה' אלהינו בכל קראנו אליו".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל תרגם: "ה' יתיב על כורסיה רב ושמע צלותנא בכל עידן דאנן מצליין קמיה", וכן בתרגום ירושלמי שם תרגם: "ה' אלהנא בכל שעה די אנן קריין ליה הוא עני יתן" ע"ש.

ולעומת זאת בתרגום אונקלוס שם כה תרגם: "אלהא קריב לה לקבלא צלותיה בעידן עקתיה, כה' אלהנא בכל ערן דאנחנא מצלין קדמוהי" ע"ש.

הרי לנו מכאן שבתרגום המיוחס ליונתן ותרגום ירושלמי לא הזכירו שום תנאי בתפילה, אלא תפילה בכל עידן ובכל שעה נשמעת, ואילו אונקלוס תרגם והזכיר בעידן עקתיה, כלומר עת צרה, ויש להבין במה נחלקו.

ואפשר לומר בס"ד דתרגום המיוחס ליונתן ותרגום ירושלמי סבירא להו שתפילה מן התורה, ולפיכך לא שאני לן בין עידן עקתיה לכל עידן ועידן, ואילו אונקלוס הגר סבירא ליה כשיטת הרמב"ן ז"ל דרק תפילה בעת צרה היא דאורייתא, ולכן הוסיף ותרגם ב"עידן עקתיה", דוק ועיין כי לא לא באתי אלא לעורר לב המעיין.

והנה גרגיר זה היה כתוב אצלי זה רבות בשנים בקונטרס תפילה, ושם הארכנו בדברים יקרים במחלוקתם של אבות העולם

הדר

סימן מא

יעקב ח"ב

קנו

והנה התנא רבי אליעזר בן הורקנוס סובר מצוות צריכות כוונה, עיין לרמב"ן ז"ל בספר המלחמות ראש השנה (פ"ג לדף כ"ח), וכאשר כתב הגאון רבי מאיר שפירא ז"ל בהגהותיו לספר מלא הרועים שבסוף ספרו מרגינתא דרבי מאיר עיין שם, ולפי זה סבירא ליה לרבי אליעזר תפילה דרבנן ע"ש.

ובמסכת מגילה (ג' א') אמרו שאונקלוס הגר תרגם תרגומו לפי סברת רבי אליעזר בן הורקנוס ע"ש, ועיין בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ט, וסימן ל"ג), ויש לומר דסובר אונקלוס כרבו רבי אליעזר דתפילה דרבנן, ודק בעת צרה התפילה מן התורה, וכסברת הרמב"ן ז"ל, ולכן הוסיף אונקלוס וכתב "בעידן עקתיה" ודוק היטב, זה הנלע"ד בס"ד.

ועוד עיין בדברינו הנדפסים בס"ד בקובץ התורני היקר "הבאר" (מרחשון תשס"ב), שהארכנו בענין חיוב תפילה ובענין תפילה בעת צרה, עיין שם וצרף לכאן, ונתבאר היטב בחיבורי עטרת משה (כת"י) יעזרני ויזכני השי"ת להוציאנו בקרוב עם כל חידו"ת אמן.

* * *

שבת (ט' ב') תנן: "לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל, ולא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין, ואם התחילו אין מפסיקין. מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה".

ופירש רש"י ז"ל: "ואם התחילו, אחת מכל אלו אין מפסיקין אלא יגמור ואחר כך מתפלל, ובגמרא מפרש בדאיכא שהות לגמור קודם שיעבור הזמן: מפסיקין לקריאת שמע, דאיתא מדאורייתא: ואין מפסיקין לתפילה, ובגמרא פריך הא תנא ליה רישא".

ובתלמוד שם (י"א א') איתא: "ואם התחילו אין מפסיקין, מפסיקין לקריאת שמע, הא תנא ליה רישא אין מפסיקין, סיפא אתאן לדברי תורה, דתניא חברים שהיו עוסקים בתורה מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה. אמר רבי יוחנן לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו שתורתן אומנותן אבל כגון אנו מפסיקין לקריאת שמע ולתפילה", ועיין פירוש רש"י ז"ל.

ובתב רבינו המאירי ז"ל שם (ט' ב'): "וזה שאמרו מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפילה, פירוש הדברים במי שעוסק בדברי תורה שמפסיק לקריאת שמע שהוא מן התורה, רצונו לומר פסוק ראשון, ואין מפסיק לתפילה שאינה אלא מדברי סופרים וכו', ומכל מקום יתבאר בגמרא שלא אמרו שלא להפסיק מדברי תורה לתפילה אלא למי שתורתו אומנותו, אבל מי שאין תורתו אומנותו לאו כל הימנו להפסיק דברי תורה לעסקיו ושלא להפסיק לתפילה" ע"ש.

שבת (ל"ג ב') אמרו שכאשר יצאה הגזירה מלפני מלכות רומי רשעה על התנא רבי שמעון בר יוחאי שיהרג, ברח הוא ובנו רבי אלעזר והתחבאו במערה, "והוה משלחי מנייהו (פושטים בגדיהם), והוה יתבי עד צוארייהו בחלא, כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו, והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליבלו", ופירש רש"י ז"ל: "יתבי בחלא בחול, שהיו פושטין בגדיהם שלא יבלו ומכסין ערוותן בחול", ע"ש.

ולבאורה קשיא טובא, דמאי האי דקאמר תלמודא בעידן צלויי לבשו,

אוצר החכמה

יעקב ח"ב

סימן מא

הדר

קנה

ולפרש צלותא דרוצה לומר קריאת שמע ולא תפילה", וכן הוא בתוספות הרא"ש ז"ל (שם), ועיין בזה בגליוני הש"ס לברכות (שם), ולגריי"פ פרלא ז"ל בביאורו לספר המצוות של רב סעדיה גאון ז"ל ח"א (עשה ב' דניו ע"ג), ושו"ת רב"ז שאפראן ח"ג (סימן נ"ב אות ב'), ובחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן י"ג דף ל"ז) ונתבאר במקומו בס"ד.

ובעניותי לי עוד קשה על תירוץ רבותינו התוספות ז"ל והמיוחס לר"ן ז"ל, שהרי תלמוד ערוך בידנו בברכות (כ"ד סע"ב) שאם היתה טליתו חגורה לו על מתניו ומכסתו ממותניו ולמטה אף על פי שממותניו ולמעלה הוא ערום, קורא קריאת שמע, אבל אסור לו להתפלל עד שיכסה לבו, ופירש רש"י ז"ל: "לתפילה צריך הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך" ע"ש.

ולפי זה תינח אם אכן רבי שמעון בר יוחאי היה מתפלל, וכפשט לשון התלמוד, אזי מובן מדוע יצא מן החול ולבש בגדיו, שאכן כן הדין בתפילה וכנ"ל, אבל לפי פירוש רבותינו בעלי התוספות ז"ל שמירי בקריאת שמע, מדוע הוזקק רבי שמעון לצאת מן החול וללבוש בגדיו, והלא מותר היה לו לקרוא קריאת שמע בעודו בתוך החול, וכשם שמותר היה לו ללמוד תורה בכהאי גוונא.

וכי תימא ולדידך מי ניחא, והלא בתלמוד מבואר שם שהיו רבי שמעון ובנו רבי אלעזר מכוסים בחול עד צוארון, ובכהאי גוונא מותר לו גם להתפלל וכמתבאר בהיא דברכות דלעיל, הא לא מכרעא, דאפילו הכי אינו מז הנכוז להתפלל. וכמו שכתב

מיכסו ומצלו, והרי רבי יוחנן לימדנו דכגון רבי שמעון בר יוחאי וחביריו פוסקים לקריאת שמע, ואינם פוסקים לתפילה וכדלעיל, ואכן כבר הקשו כן רבותינו בעלי התוספות ז"ל שם (י"א א' ד"ה כגון), ותירצו דמאי דקאמר תלמודא דמכסי ומצלו היינו קריאת שמע ע"ש, ועיין לרבינו הב"ח ז"ל אר"ח (סימן ל"ה), ולא ידעתי מדוע לא הזכיר לדברי התוספות הללו וצ"ע.

וגם אותו רב קדמון ז"ל בחידושים המיוחסים לר"ן לשבת שם הקשה כקושיית בעלי התוספות ז"ל ותירץ: "ויש לומר דהתם בקריאת שמע איירי, והא דנקט מצלו לאו דוקא" ע"ש. [וכבר נודע שחידושים אלו המיוחסים לר"ן אינם מהר"ן וכדכתבנא בס"ד בחיבורי ברית יעקב (דף מ"ז ודף קצ"ה), ובארוכה בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן נ') עיין שם].

ותירוץ זה דחוק הוא, חדא מצד הלשון, וכדכתב בספר יד דוד לשבת שם (מהדורה בתרא שם, דקיי"ג ע"א): "דודאי פשטא דלישנא לא משמע הכי", וגם רבינו הצ"ח ברכות (כ"א ב') כתב על דברי התוספות: "ולכאורה יפלא איך קורא קריאת שמע מצלי" ע"ש, וכן העיר בספר ישועות יעקב (סימן ק"ו אות ד') ע"ש.

ואכן כבר נפתח דבר זה בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, ורבותינו בעלי התוספות ז"ל בברכות (ט"ז א') להדיא לא סוברים כן שכשהתלמוד נוקט לשון "מצלי" כוונתו ל"קריאת שמע", וכמו שציין הגרע"א ז"ל בגליון הש"ס (שם), וזו לשון תלמידי רבינו יונה ז"ל בברכות (שם ד"ח סע"א): "לשון צלותא יותר משמע תפילה מקריאת שמע. ומה טעם להוציא התיבה ממשמעה

הדר

סימן מא

יעקב ח"ב

קנט

מהרש"א ז"ל בשבת שם: "בעידן צלויי לביש ומכסי, לאו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה, דהא מכסו בחול הונו וכדפרש"י ז"ל, אלא משום הכון לקראת אלהיך ישראל כדאמרינן לעיל פרק קמא (י"א) "עכ"ל, ולפי זה יוצא לנו "דצלויי" דקאמר תלמודא היינו כפשטו תפילה ודוק. [ולא ידעתי מדוע מהרש"א ז"ל לא הזכיר לדברי התוספות ז"ל].

ואם היתה רשות נתונה, הייתי אומר בס"ד לתרץ באופן אחר, דהנה מבואר לעיל דטעמא דרבי שמעון בן יוחי וחביריו פוסקים לקריאת שמע ולא לתפילה, משום דתפילה דרבנן וקריאת שמע דאורייתא, וכמו שכתב הרב המאירי ז"ל, וידועה מחלוקתן של רבותינו הראשונים ז"ל אם תפילה מן התורה או דרבנן, ועיין בספר המצוות להרמב"ם ז"ל (עשה ה') ובדברי הרמב"ן ז"ל שם.

והרמב"ן ז"ל עם שהאריך לחלוק על הרמב"ם ז"ל והוכיח שתפילה

דרבנן, מכל מקום הודה שם שתפילה בעת צרה דאורייתא, ועיין קנאת סופרים (שם ד"ה ואני), חזו לשון הרב החינוך ז"ל (סוף מצות תפילה, מצוה תל"ג): "ונוהגת מצות תפילה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר על זה ועמד יום ולילה בלא תפילה כלל בטל עשה זה לדעת הרמב"ם ז"ל, ומי שצר לו ולא קרא אל השייט להושיעו בטל עשה זה לדעת הרמב"ן ז"ל וכו', וכן כתב הסמ"ק ז"ל (מצוה י"א): "יש תפילה שהיא מן התורה דכתיב ובקשתם משם את אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך", ועיין שם בהגהות רבינו פרץ ז"ל, והובא במגן אברהם (סימן ק"ו סק"ב) ע"ש. [ומה שיש לעמוד בדברי בעל החינוך ז"ל בהבנתו בדברי הרמב"ן ז"ל, ביארנו בס"ד במקום אחר,

ועיין לרשב"ץ ז"ל בספרו זהר הרקיע (מצוה י"ב די"ד ע"ג), ובספר מעין החכמה (דק"ד ע"ב דפוס רדליים, דקנ"ה ע"א דפוס לבוב), ולגאון רבי חיים הכהן מטריפולי ז"ל בספרו היקר מצות המלך (מצוה י"ט די"ג ע"א) ואכמ"ל].

והשתא דאתינן להכי שאף למאן דאמר תפילה מדרבנן מכל מקום תפילה בעת צרה היא דאורייתא, ואפילו היא צרה לפרט, ואינה צרה כללית על הציבור כרעב ומגפה ומלחמה רח"ל, וכמשנ"ת, אם כן אתי שפיר בפשיטות מדוע רבי שמעון ובנו התפללו במערה, שהרי אז היו בעת צרה שיצאה עליהם גזירה להריגה והיו נחבאים במערה, ואין לך עת צרה גדולה מזו, וממילא חיוב התפילה שלהם או היה דאורייתא לכולי עלמא וכנ"ל, ולפיכך התפללו, ואתי שפיר קושיית רבותינו בעלי התוספות ז"ל, ודוק.

ואם תאמר אי הכי אמאי קאמר תלמודא: "בעידן צלותא הונו מצלו", ומשמע דהוא מחיוב תפילה התדירי הנוהג יום יום, ולא מהלכות תפילה בעת צרה.

הא לא קשיא מכמה טעמי תרצוי, ובס"ד ננקוט חדא מנהון, דהא אמרו במסכת ברכות (ו' סע"ב): "אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא, אמר ליה לא יכילנא, אמר ליה ולימא ליה מר לשלוחא דציבורא בעידנא דמצלי ציבורא ליתי ולודעיה למר, דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין" ע"ש.

ומבואר להדיא שאף כשמתפלל ביחיד ולא עם הציבור, מכל מקום יתפלל בעידן דהציבור מצלי דאכתי איכא בזה

קס

הדר

סימן מא

יעקב ח"ב

מעליותא דציבור, וכן כתב להדיא המהרש"א ז"ל בברכות שם, וכן פסקו מרן ז"ל ורמ"א ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן צ"ט סעיף ט'): "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, הגהה והוא הדין בני אדם הדריים בישובים ואין להם מנין מכל מקום יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים" עכ"ל.

ולפי זה היינו טעמא דעבדו הכי רבי שמעון ורבי אלעזר בנו, דסוף סוף אז היו חייבים להתפלל מן התורה, דהלא עת צרה היתה להם, וכנ"ל, ולהתפלל עם הציבור לא היה ביכולתם ובאפשרותם, אבל להתפלל בזמן ובעידן שהציבור מתפללים יכלו רבי שמעון ורבי אלעזר בנו לקיים, והיינו דקאמר תלמודא דבעידן צלותא הונו מצלו ודוק.

זמה ימתקו הדברים כאשר נשים לב ונתבונן ונראה שבעל השמועה אשר לימרנו שיתפלל אדם בעת שהציבור מתפללים אף שאינו עם הציבור, אינו אלא רבי שמעון בר יוחאי עצמו, ואזיל רבי שמעון לטעמיה ועביד כסברתיה ודוק.

* * *

וראייתי לנכון לקבוע כאן בסמוך לדברינו האמורים, עוד הערה קצרה בענין זה של המתפלל מתוך צרה.

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (יונה אות ג' דר"י ע"ד): "ויוכן עם מה שכתב רבינו יונה ז"ל דהמתפלל בעת צרתו, הסברא נותנת שהשי"ת לא ישמע לו, על דרך שאמר הכתוב ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם" ע"ש.

ובעניותי נעלם ממני ולא ידעתי זו מנין, ורבינו יונה ז"ל לא כתב כן אלא על תשובה הנעשית בעת צרה, אבל לא כתב זאת על תפילה בעת צרה וזו לא שמענו, ואלו דברות קדשו של החסיד רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה (שער שני אות ב'): "הדרך הראשונה כאשר תמצאנה את האיש צרות, ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו, וחטאיו עוללו לנפשו וישוב אל ה' וירחמהו, כענין שנאמר ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ותראה במנהג בשר ודם, כי יחטא איש לאיש, ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו, תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חברו, כענין שאמר יפתח "ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם", ומחסדי השי"ת שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה, ותהי לרצון לפניו, ויאהב נדבה את החוטא בשובו עדין ביום תוכחה ומקרב צרה, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ארפא משובתם אוהבם נדבה, ואומר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה". וכדרכו העתיק דברי השערי תשובה אותו ראשון עלום שם תלמיד הרא"ש ז"ל בספר ארחות צדיקים (שער התשובה), וכן העתיק בספר מנורת המאור (סימן רע"ז), ועיין בספר בינה לעתים ח"ב (דרוש א' לתפילה) ע"ש.

הרי לנו דברים מפורשים באר היטב שלגבי תשובה אמר רבינו יונה ז"ל דבריו ולא גבי תפילה, ובודאי לא דמיא הא להא, ועיין עוד בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ע"א) שבס"ד הוספנו בה דברים בענין תשובה בעת צרה עיין שם בארוכה מפי סופרים וספרים וצריך לכאן.

מאימתי פרק ראשון ברכות

רב נסים נאמן

מסורת הש"ס עם הוספות

(ב) יבנות דף ז' (ע"ש),
(ג) [מגילה ד' ע"ש],
(ד) [מגילה ד' ע"ש]
(ה) [מגילה ד' ע"ש]
(ו) [מגילה ד' ע"ש]
(ז) [מגילה ד' ע"ש]
(ח) [מגילה ד' ע"ש]
(ט) [מגילה ד' ע"ש]

הגהות הב"ח

(ב) גמ' מל' משמע
אמר דבר נר' של
ל'ל' ומיטע' דעל' יוס'
המיה' נאמר נאמר
(ג) שם הן יקלנו
ל' חיל' ל'סוף יתב'
ל'ה ב'רביה נפק'
מ'נה מ'נה ור'בשקה
י'מא ח'דא אר'בישקה
א'כפ'ה לא'מ'ר'יהו
ל'ב' מ'ר'ש'א א'מ'ר ד'ח'
מ'י'נהו ח'דו ר'יש'
ד'א'ב' ל'מ'נהו ב'ה'
ד'ל'א'ב' ו'ח'ד' א'מ'ר ח'דו'
ר'יש' ד'א'ב' ל'א'ק'ר'יהו
ע'לה ל'ע'כ'ר'ים
ח'מ'נהו ח'דו ר'יש'
מ'י'נהו ח'דו ר'יש'
מ'ת ק'ר' א'נ'פ'ש'ה ו'כ'ל'
כ'ל'ו ר'ע'ים ו'פ'ש'ה ל'ג'
א'מ'ר ד'ח' מ'ן א'פ'לו מ'נ'
(ג) מ'ת' ד'ח' א'פ'לו מ'נ'
ו'כ'ל' ס'מ'כ'ס ל'ע'ד ס'מ'כ'ס
ל'ל'

גליון הש"ס

גמ' בעי רחמי' עין
מ'ע'ת' כ'ג' ז' ו'ס'ו'ק' פ'
ו'ל' מ'מ'ט' ה'נ'ע'ל' כ'פ'
מ'מ'ס'ה א'ל' מ'מ'נ'ס'ה:
ש'ם ד'נ'פ'ק' מ'י'א'י' ע'י'
ט'ור' א'נ' ר'י'ס' ח' ז' ד'ח'
ל'יק'י' ש'ם א'פ'לו ח'ר'ב'
ח'ד'ה' ע'י' מ'ן מ'ה' ט'ו' ז'
ד'ח' ה'ל'ל'

תורת אורי השלם

(א) אשרי האיש אשר
לא הלך בעצת רשעים
והבדיל חמאים לא עמד
ובמושב לצים לא ישב:
[החלם א. א.]
(ב) נשקפו בן פן יאמר
והקדוה נדך כי יקטר
במקום אפי אשרי כי
האפי בן: [החלם ב. ב.]
(ג) יתמו חמאים מן
הארץ ורשעים עוד
אנים ברכי נא את ה'
הקללה: [החלם ג. ג.]
(ד) בני עקרה לא יקרה
פגרו ונה יעלה לא
הקה כי רבים בני
שומעה מפני בעקרה
אמר ה': [ישעה ג. א.]
(ה) מומרו דרוד בקרוה
מפני אבשלום בנו:
[החלם ד. ד.]
(ו) לקנצת אל משהח
לקוד מפקת בקרוה
מפני שאלה במקרה:
[החלם ד. א.]
(ז) סמוכים לעד לעולם
עשויים באמת וישיר:
[החלם ד. ח.]
(ח) פין פתחה בקרחה
ותורת הקד על
לשונה: [ישעה לא. א.]
(ט) לקוד ברכי נפשי את
ה' וכל קרבי את שם
לקדו: [החלם ד. א.]

אמר לה הווא מינא
לברורא. ברורא
היא בתו של ר' חנינא בן
תרידון והיא היתה אשתו
של ר' מאיר ואח'
בפירקא קמא דמסכת ע"ז
(דף יז) ברורא דביתהו
דר' מאיר ברת' דר' חנינא
בן תרידון היא וכבר
למדה הרבה חכמות לפני
החכמים כדאמרין
בפסחים כפי תמיד (דף
סב:) אמר ליה ומה
ברורא דביתהו דר' מאיר
ברתי דר' חנינא בן
תרידון דהוה גמרא חלת
מאה (משמעי) [משמעתא]
בינא מחלת מאה רבנא:
למה נסמכה פרשת
אבשלום לפרשת
גוג ומגוג: פריש' גוג
ומגוג הווא הממורד
הראשון שכחו בו
יתביב מלכי ארץ 6 קשה
תרכיב רעה בתוך ביתו
של אדם יותר ממלחמת
גוג ומגוג והתם בפרק
לפני אידיון של גימ' ע"ז
(דף א) גימ' לעתיד באים
אמות העולם ומתנחנ'ן
ומנחנ'ן תפילין בראשיהן
ותפילין ברועותיהן
ומזוהו כפתחיהן כיון
שראו מלחמת גוג ומגוג
אומר להם על מי אתם
באים על ה' ועל משיחו
שנא' (תהלים ב) למה
רגשו גרים [וגו'] ויתביב
מלכי ארץ מיד לך אתה
ואחד מנתק ממוטותיו
והולך לו שנא' נתקת את
מוטותיו וגי' וכלא
בריתא:

חשק שלמה
על רב נסים נאמן
(ב) פה נכלי מפרק קמ"ה ע"י
לעל' ו' ז'.

הגהות וצינונים

[6] אלא מאי א"ל ילדה
כצ"ל רש"ל (גליון):
[7] צ"ל ר"ב (גליון):
[8] כמ"ל בחדו חדרים
אמר דוד תבא נשמה
שיש בה חמשה דברים
הללו ותשבח למו:
[9] נחמך ע"פ מהרש"ל
וכן מוכח מפרש"י שלא
יהו לפניו וכן בבב"י
ליתא: [10] ויחיד לו ליתא
במפרק:
[11] צ"ל ר"ב
אש"מ [גליון]: [12] צ"ל
שביע"ה (כ"ה חב"ד)
כ"ה ברש"י שביע'
(מראה אש' באה"מ):
[13] תוס' שביע' הגי'
מאי כל פרישה:

ליקוטי רש"י

ברייני. טריס עמי
הלך (והנהיג כגו). אש"מ
ריקוס ופוסוס (ניסין ז').
פריס לטון טריס
[מחרתין לו]. רני
קברה. ירושלם אש'
הימם ללא ילדה. מבי
בע"ה. נח עלום [ישעה
ז. א.]. סמוכים לעד
עשויים. סה פקודיו על
מין מן ממחין עשויים
והסריתו
קיעותו וז' על וז' כפל
לדלות וחו' שאלה טלמא
שוקו עמולו ע"ס וגי'
(ש"ל פסחים ה) [החלם
ק"א]. ברכי נפשי.
מאסע מרי נפשי ע' סלן
כנגד המשע' שלמות
אש"מ דל טסס כמו
שאלמו רמטוטי מנסמס

א"ר

בדות דל נעש' אמר. יק' משד' אמר. וכן כולם [החלם א. א.]
ז"ל וז"ל צור באלוהינו. אן ל"ל כאלוהינו כלל צורה מןן צורה ונפאקא א. ב. ה. ב' בימיה הדים. טלמא עמי לפי
מפלגו על ממשד' חלה חוקיהו. וי'ם גלש'י כשעל' עמי ה' י'ם מפלגו על ממשד' וי'ם טו' על פק' ה"ה. כ' מ' כ' מ'
אתה. עשלו הויה. ו"ל תחיה. לעולם הנה מוסר' ללא נשמה אש' כדאיתא גמ' כ' א. א. בבב"י דר' חנינא.
דברי ספר גמ' וי'ם המלך [מטה י']. ה"ל ס' קל' יקלנו א"ל נפקד א"ל נפקד וממלו ל' אש"מ [אויב ג. טו].

פתח באשרי וסיים באשרי. אלמנה חלה היא לאשרי כל חוסי צו סיומא דלמנה רגשו גי'ם הוא: ברייני. פריס: ה'א'ים כתיב. קרי ציה
ה'א'ים שכלה יר' הרע: שפ"י. הספיל עמך לטוף המקרא כל דבר שהוא כגוף קרוי ספילו של דבר: סמוכים לעד לעולם. נדברי תורה
כתיב [אחרין] נאמנים כל פקודיו סמוכים (א) סמוכה כל פקודיו עשירי בלמנו וישר ולעוך ולא דבר ריק: כ"יום יש עבד שמורד ברבו. ויבא
להכמת את דברי הנציא: אמור ל' ב'יום יש בן בו. והא חזין הכל דהוה: הכא נמי הוה. סופיה להיות: ואמר שירד. כנגד כולם אמר
שירה לששברה"ל רוח הקודש עליו:
ויב' קרבי. על סס קרבי אמו שדר
נתוק: מאי משמע. דעל יוס המיתה
נאמר: בא וראה וכו'. הוה סג' דהכי
צני מאי שנה קרפס' דנקט: חמשה
ברכי נפשי. לעיל משד' לה: מאי
דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר.
משום דלירי כסופס' כסמוכה גאולה
למפלגה נקט ליה: דאשכחן דא"ל א"ל
ל'גבי אחאב. דלמינ' וילך א"ל
ל'הר'ם אל אחאב: היר'ם אז' ל'גבי
א"ישע. כשהלכו על מושב' הוה ויהספט
(מלכ'ס ז. א.). דלמנ' 12 שלל היו הולכים
שעה אשה: כבשי דרהמנא. סמ'ר'ס
דקצ"ה כמו רשע' כצנצ"ה (מל'ן
ד' ז' 15): כשנמנת הספר: נגורה
גורה. שמתום: מקובלני מכות
אבי אבא. זוד שראה את המלאך
ותרעו שלפיה מרד"ס 12 סגוף ספר שמואל
(ז' כד) ולא מנע עמנו מן הרחמים:
א"י

כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה
באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי
דכתיב 12 אשרי האיש וסיים באשרי דכתיב
12 אשרי כל חוסי בו: הנהו ברייני דהוה
בשבבותיה דר"מ והוה קא מצער' ליה טובא
הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עליוהו כי היכי
דליתוהו אמרה ל' ברוריא דביתהו מאי דעתך
משום דכתיב 12 יתמו חמאים מי כתיב חמאים
חמאים כתיב ועוד שפיל לסיפיה דקרא ורשעים
עוד אינם כיון דיתמו חמאים ורשעים עוד אינם אלא 6 בעי רחמי עליוהו דלהדרו
בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עליוהו והדרו בתשובה: אמר לה הוה
צדוקי לברוריא כתיב 12 וני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שניא
שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא
מאי עקרה לא ילדה 12 רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בני
לגיהנם כותיבו: א"ל הוה צדוקי ל' אבהו כתיב 12 מומרו לדוד בברחו מפני
אבשלום בנו וכתיב 12 לדוד מכתם בברחו מפני שאול כמערה הוה מעשה הוה
ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא
דרשינן סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים ל' קשיא ל' 6 דא"ר יוחנן
סמוכין מן התורה מגין שנא' 12 סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר למה
נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו
כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב
12 היה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד
אבוו שדר בתמושה עולמים ואמר שירה דר' כמעני אמו ואמר שירה שנאמר 12 ברכי נפשי את ה' וכל קרבי
את שם קדשו יצא לאויר העולם ונסתכל ככוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר 12 ברכו ה' מלאכיו גבורי
כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאו וגו' יק' משד' אמו ונסתכל בדרדיה ואמר שירה שנאמר
12 ברכי נפשי את ה' ואל תשכחו כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר' אבהו שעשה לה דיים במקום בינה מעמא
מאי אמר ר' (רבי') יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא ייג' במקום המנופת ראה
במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר 12 יתמו חמאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה'
הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר 12 ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוה והדר לבשת
מאי משמע 6 דעל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב 12 חסרתו פניך יבהלון חוסף
רוחם יגועון וגו' רב שמי בר עוקבא ואמרו לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פוי והוה מפרד אגדתא
קמיה דר' יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב 12 ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אמר ליה בא וראה
שלא כמדתי הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם 12 מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטייל
בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה וממיל בה רוח ונשמה קרבים ובני
מעים והיינו דאמרה תנה 12 אין קדוש כה' כי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי
כאלהינו 12 מאי כי אין בלתיך אמר ר' יהודה כי מנסיא אל תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי
הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה דיו מכלין אותו והקב"ה מבלעה מעשיו א"ל אנא הכי
קא אמניא לך הני חמשה ברכי נפשי 12 כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה
מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה
נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה ונה את כל הגוף מה הקב"ה מהויר אף נשמה מהויר מה
הקב"ה וישב בחדרו חדרים אף נשמה וישבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למו
שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב 12 מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש
ברוך הוא שיועד לעשות פשרה בין שני צדקים בין חוקיהו לישיעיהו חוקיהו אמר לית ישיעיהו ובאי
דחכי אשכחן כאלהו דאול לגבי אחאב 12 וילך שנאמר א"ל אחאב 12 ישיעיהו אמר ליתיה חוקיהו
ובאי דחכי אשכחן ביהוה בן אחאב דאול לגבי אלשע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חוקיהו ואמר לו
לישיעיהו לך ובקר את החולה שנאמר 12 בימים ההם חלה חוקיהו למות ויבא אליו ישיעיהו בן חוקיהו הנביא ויאמר
אליו כה אמר ה' (צבאות 12) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם
הוה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דהווא
לי ברוח הקדש 12 דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרהמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבה
ומה דניהא קמיה קודשא ברוך הוא לעבדי אמר ליה השתא הב לי ברכתך אפשר דגמרא וכותא דרדי וירדך ונפקי
מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגורה עליך גזירה א"ל בן אמרן כלה נבואתך וצא כך מקובלני מכות אבי אבא 12 אפי'
חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן רבי (אלעזר 12) דאמר
תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' 12 הן יקלנו ל' איהל (ז. א.)

עוד אינם כיון דיתמו חמאים ורשעים עוד אינם אלא 6 בעי רחמי עליוהו דלהדרו
בתשובה ורשעים עוד אינם בעא רחמי עליוהו והדרו בתשובה: אמר לה הוה
צדוקי לברוריא כתיב 12 וני עקרה לא ילדה משום דלא ילדה רני אמרה ליה שניא
שפיל לסיפיה דקרא דכתיב כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר ה' אלא
מאי עקרה לא ילדה 12 רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה שלא ילדה בני
לגיהנם כותיבו: א"ל הוה צדוקי ל' אבהו כתיב 12 מומרו לדוד בברחו מפני
אבשלום בנו וכתיב 12 לדוד מכתם בברחו מפני שאול כמערה הוה מעשה הוה
ברישא מכדי מעשה שאול הוה ברישא לכתוב ברישא אמר ליה אתון דלא
דרשינן סמוכין קשיא לכו אנן דדרשינן סמוכים ל' קשיא ל' 6 דא"ר יוחנן
סמוכין מן התורה מגין שנא' 12 סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר למה
נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד ברבו אף אתה אמור לו
כלום יש בן שמורד באביו אלא הוה הכא נמי הוה: אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב
12 היה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד
אבוו שדר בתמושה עולמים ואמר שירה דר' כמעני אמו ואמר שירה שנאמר 12 ברכי נפשי את ה' וכל קרבי
את שם קדשו יצא לאויר העולם ונסתכל ככוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר 12 ברכו ה' מלאכיו גבורי
כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאו וגו' יק' משד' אמו ונסתכל בדרדיה ואמר שירה שנאמר
12 ברכי נפשי את ה' ואל תשכחו כל גמוליו מאי כל גמוליו אמר ר' אבהו שעשה לה דיים במקום בינה מעמא
מאי אמר ר' (רבי') יהודה כדי שלא יסתכל במקום ערוה רב מתנא אמר כדי שלא ייג' במקום המנופת ראה
במפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר 12 יתמו חמאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה'
הללויה נסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר 12 ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד הוה והדר לבשת
מאי משמע 6 דעל יום המיתה נאמר אמר רבה בר רב שילא מסיפא דעניינא דכתיב 12 חסרתו פניך יבהלון חוסף
רוחם יגועון וגו' רב שמי בר עוקבא ואמרו לה מר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פוי והוה מפרד אגדתא
קמיה דר' יהושע בן לוי אמר ליה מאי דכתיב 12 ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו אמר ליה בא וראה
שלא כמדתי הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם 12 מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל ואינו יכול להטייל
בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים והקב"ה אינו כן צר צורה בתוך צורה וממיל בה רוח ונשמה קרבים ובני
מעים והיינו דאמרה תנה 12 אין קדוש כה' כי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי
כאלהינו 12 מאי כי אין בלתיך אמר ר' יהודה כי מנסיא אל תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי אין בלתיך אלא תקרי בי
הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם מדת בשר ודם מעשה דיו מכלין אותו והקב"ה מבלעה מעשיו א"ל אנא הכי
קא אמניא לך הני חמשה ברכי נפשי 12 כנגד מי אמרן דוד לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד נשמה מה הקב"ה
מלא כל העולם אף נשמה מלאה את כל הגוף מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אף נשמה רואה ואינה
נראית מה הקב"ה זן את כל העולם כלו אף נשמה ונה את כל הגוף מה הקב"ה מהויר אף נשמה מהויר מה
הקב"ה וישב בחדרו חדרים אף נשמה וישבת בחדרי חדרים יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבח למו
שיש בו חמשה דברים הללו: אמר רב המנונא מאי דכתיב 12 מי כהחכם ומי יודע פשר דבר מי כהקדוש
ברוך הוא שיועד לעשות פשרה בין שני צדקים בין חוקיהו לישיעיהו חוקיהו אמר לית ישיעיהו ובאי
דחכי אשכחן כאלהו דאול לגבי אחאב 12 וילך שנאמר א"ל אחאב 12 ישיעיהו אמר ליתיה חוקיהו
ובאי דחכי אשכחן ביהוה בן אחאב דאול לגבי אלשע מה עשה הקב"ה הביא יסורים על חוקיהו ואמר לו
לישיעיהו לך ובקר את החולה שנאמר 12 בימים ההם חלה חוקיהו למות ויבא אליו ישיעיהו בן חוקיהו הנביא ויאמר
אליו כה אמר ה' (צבאות 12) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו' מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם
הוה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דהווא
לי ברוח הקדש 12 דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרהמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבה
ומה דניהא קמיה קודשא ברוך הוא לעבדי אמר ליה השתא הב לי ברכתך אפשר דגמרא וכותא דרדי וירדך ונפקי
מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגורה עליך גזירה א"ל בן אמרן כלה נבואתך וצא כך מקובלני מכות אבי אבא 12 אפי'
חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים אתמר נמי רבי יוחנן רבי (אלעזר 12) דאמר
תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנא' 12 הן יקלנו ל' איהל (ז. א.)

א"ר

בדות דל נעש' אמר. יק' משד' אמר. וכן כולם [החלם א. א.]
ז"ל וז"ל צור באלוהינו. אן ל"ל כאלוהינו כלל צורה מןן צורה ונפאקא א. ב. ה. ב' בימיה הדים. טלמא עמי לפי
מפלגו על ממשד' חלה חוקיהו. וי'ם גלש'י כשעל' עמי ה' י'ם מפלגו על ממשד' וי'ם טו' על פק' ה"ה. כ' מ' כ' מ'
אתה. עשלו הויה. ו"ל תחיה. לעולם הנה מוסר' ללא נשמה אש' כדאיתא גמ' כ' א. א. בבב"י דר' חנינא.
דברי ספר גמ' וי'ם המלך [מטה י']. ה"ל ס' קל' יקלנו א"ל נפקד א"ל נפקד וממלו ל' אש"מ [אויב ג. טו].

מציאים ראוי ממש שכתבו תוס' לקמן ד"ה למ"ד וכו', שכבר קרא קריאת שמע עכ"ל, אם כן כבר הגיע זמן תפלה והתחיל באיסור. וי"ל דזה הליא צמה שכתבו תוס' לקמן [י"א ע"א] ד"ה עריחותא, דלמחזור ויערי דמשום לצו רואה ערוה הוא, אם כן קשה קושית תוס' תיפוק לי' משום קריאת שמע, ולריך לומר שכבר קרא קריאת שמע, אך המרדכי סבירא לי' כסתם תוס' שריך לאזור חלציו לתפלה, משום הכי [שייכא] אפילו אין לצו רואה את הערוה, אם כן י"ל התחיל צהיתר ולא קרא קריאת שמע, ומשום קריאת שמע אין לריך לאסור הימיוני רק שלא יהי' לצו רואה את הערוה, לכן הולך המרדכי למה שכתב, עיין וק"ל ופשוט.

אסור לטעום כלום. כתבו תוס' [ד"ה לימא] אפילו התחיל פוסק. והגאון מהרש"ק בספר תפארת שמואל [צפרקין אות י"ח] נדחק וז"ל, פירוש ומאחר שאסור אפילו פירות ק"ו שריך להפסיק הסעודה אפילו התחיל צהיתר, דלא גרע מאכילת פירות עכ"ל. ולפע"ד ההפך צין לשון אכילה לשון טעימה, כי אכילה היא סעודה, ולשון טעימה הוא טעימה ולגימא צעלמא, והנה המתחיל צסעודה דקיימא לן דאינו פוסק, אם מכל מקום הפסיק וצירך צרכת המון היתכן שיכול לחזור ולהתחיל, זה אינו, אע"ג דאי לא הוה פסיק הי' יכול לאכול, מכל מקום כיון שפסק אסור להתחיל, ואם כן למאן דנקט לשון אסור לטעום, כל טעימה וטעימה היא התחלה צפני עלמה, וכיון צצלע טעימה הראשונה, הטעימה שאחריה היא התחלה צפני עלמה שאסור להתחיל, ואין זה צגדר אין מפסיקין, אלא צגדר מתחילין, והצן זה.

ובתספורת של צן אלעשה. יש כאן ד' שיטות — להרי"ף ז"ל אע"ג דאין הלכה כריצ"ל ואין מפסיקין אפילו התחיל סמוך למנחה קטנה — ודלא כחומרת תוס' דשמעתין [ד"ה צתספורת], ועיין תוס' צרכות כ"ח ע"ב [ד"ה כיון] — מכל מקום לעגין התחלה מחמיר כלישנא צתרא, דסבירא לי' לרווחא דמילתא מיייתי דריצ"ל, דצלאו הכי נמי קשיא לי' לש"ס האיכא שהות עוצא, וסתם מנחה היא מנחה גדולה, ומקוי לי' ר' אחא צר יעקב צחששות דלא מהני לבו שהות עוצא, והילכתא כותבי לחומרא, עיין רמב"ן [צמלחמות]. ולשיטת תוס' [ד"ה צתספורת] מדשקיל וערי אליצא דריצ"ל, שמע מינה הילכתא כותבי צהא על כל פנים דמפסיקין אפילו צסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה, אך פסקו קולא צתתלה, כלישנא קמא דש"ס דלא אסור סמוך למנחה גדולה אלא סעודה גדולה. והר"ה סבירא לי' דאידיחי כולה סוגיא, ומתני' צמנחה קטנה, ואסור אפילו סעודה קטנה, וסמוך למנחה גדולה מותר אפילו סעודה גדולה, ועיין חידושי רש"י דשמעתין [ד"ה ולענין]. ויש עוד שיטה דמיייתי ראש צרכות [פ"ד סי' י"א] צסם ר"ת, והיא טעות כמו שכתב מעדני מלך [שם], אבל על כל פנים אותן הפוסקים מקילין ציותר, דסעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה שרי, ולא אסור אלא תרתי, סעודה גדולה וסמוך למנחה קטנה.

כמו שכתבו פוסקים צזה פט, ואחר כך נקט תפלה של ערבית. אבל לא י"ל דצריו. הלא, דקיימא לן [צרכות כ"ז ע"ב] תפלה ערבית רשות, ועוד פסק רש"י [ד"ה ולענין] הלא דלמאן דאמר חוצה מפסיקין, היינו אי לא התחיל אלא צתרת הגורה, אבל התחיל לאכול ממש אין מפסיקין אע"ג דשכיחי שכרות, מכל שכן מדצרי תורה דלא יפסיק, ואם כן סיפא למה לי.

ועפ"י דרכו יש לעיין קתא מ"ט דחיק ש"ס ומוקי סיפא צצצרת העוסקים צתורה, נימא נמי מדצרי רשות מיירי, וקמ"ל סיפא דאפילו לתפלה ערבית אין מפסיקין, אע"ג דשכיחי שכרות ואיכא למהש נמי לפשיעותא, אפילו הכי אין מפסיקין, והטעם משום דתפלה ערבית רשות ולא חוצה. והלא דלא משני הש"ס הכי, י"ל משום דאם כן מצואר ממשנתיו דתפלה ערבית רשות, ומשנתיו קדמונית היא מ"ח דצריס שהי' הכל צקויאס צהס כמ"ש תוס' לקמן י"ד ע"א סוף ד"ה זימנין וכו' עיי"ש, ואיך נחלקו צזה ר' גמליאל ור' יהושע [צרכות כ"ז ע"ב], ורש"י הי' אותו הלמוד שאל צצית המדרש אי תפלה ערבית רשות או חוצה [שם כ"ח ע"א], ולא פשעו ממתני' דתפלה ערבית רשות, אלא על כרחך לא הוה סבירא לבו דמייירי צשל ערבית, ומשום הכי מוקי צצצרת העוסקים צתורה ותורתם אומנתם וליכא שהות.

ולפ"ז יש ליישב קושית תוס' לקמן י"א ע"א ד"ה כגון וכו', דיש לומר נהי ר' יוחנן אמר הכי לרש"י וצצריו, היינו רש"י לשיטתו דלא ידע דתפלה ערבית רשות, על כן מפרש משנתיו צצצרת העוסקים צתורה וליכא שהות, ואפילו הכי אין מפסיקין לתפלה, אבל למאי דאיפסקא הילכתא תפלה ערבית רשות, י"ל משנתיו כנ"ל צצצרי רשות ואיכא שהות, וצקריאת שמע דאורייתא מפסיקין ותפלה ערבית רשות לא מפסיקין, אע"ג דאיכא שכרות, ומעוסקי תורה לא מיירי מתני' כלל.

וי"ל צליכא שהות אפילו מי שתורתו אומנתו מפסיק, או אפילו לקריאת שמע אינו מפסיק, כי אין הדיון מצואר צמשנתיו, וצזה פליגי ר' ירמיה ור' זירא [לקמן י"א ע"א]. וי"ל ר' יוחנן נמי דקאמר כגון אנו מפסיקין, לא שלא הי' תורתו אומנתו, אלא לא רצה לתלות גדולה צעלמו ואמר כגון אנו. אבל טעמו כגון אנו דפשיטא לנו תפלה ערבית רשות וכמ"ש לעיל, וכן מלאתי צירושלמי דפרקין [ה"ב] דר' יוחנן לטעמי' דסבירא לי' [צרכות כ"א ע"א] הלאו שיתפלל כל היום, ורש"י לטעמי' דסבירא לי' תורה עדיפא ע"ש, ולריך לומר נמי ר' יוחנן אמר כגון אנו מפסיקין, מחמת ענוה אמר כן, כאלו חס ושלום אין תורתו אומנתו, ועיין ע"ז א"ח סוף סי' קכ"ח שכתב כן על ענין אחר.

מיהו עיין מ"ס הענין כ"א ע"א חילפא ור' יוחנן וכו', וצאחמה שעה לא היתא תורתו אומנתו — לה עוררני תלמודי המופלג מוה"י משה קאנישא נ"י.

פסקי רמב"ם צזה יצואר לקמן צמקומן [י"א ע"א ד"ה סיפא, ומה] א"ה.

אין מפסיקין. כתבו תוס' [ד"ה ואם] אפילו התחיל באיסור, ומיייתי ראוי משמעתין [לקמן י"א ע"א] שרי הימיוני. עיין פירושו צמהרש"א צסם המרדכי [צפרקין סימן רכ"ג]. ויש